

PRAĆENJE PLURALIZMA MEDIJA U DIGITALNOJ ERI

PRIMJENA MONITORA MEDIJSKOG PLURALIZMA U EVROPSKOJ UNIJI, ALBANIJI, CRNOJ GORI, REPUBLICI SJEVERNOJ MAKEDONIJI, SRBIJI I TURSKOJ ZA 2020. GODINU

Izveštaj za zemlju: Montenegro

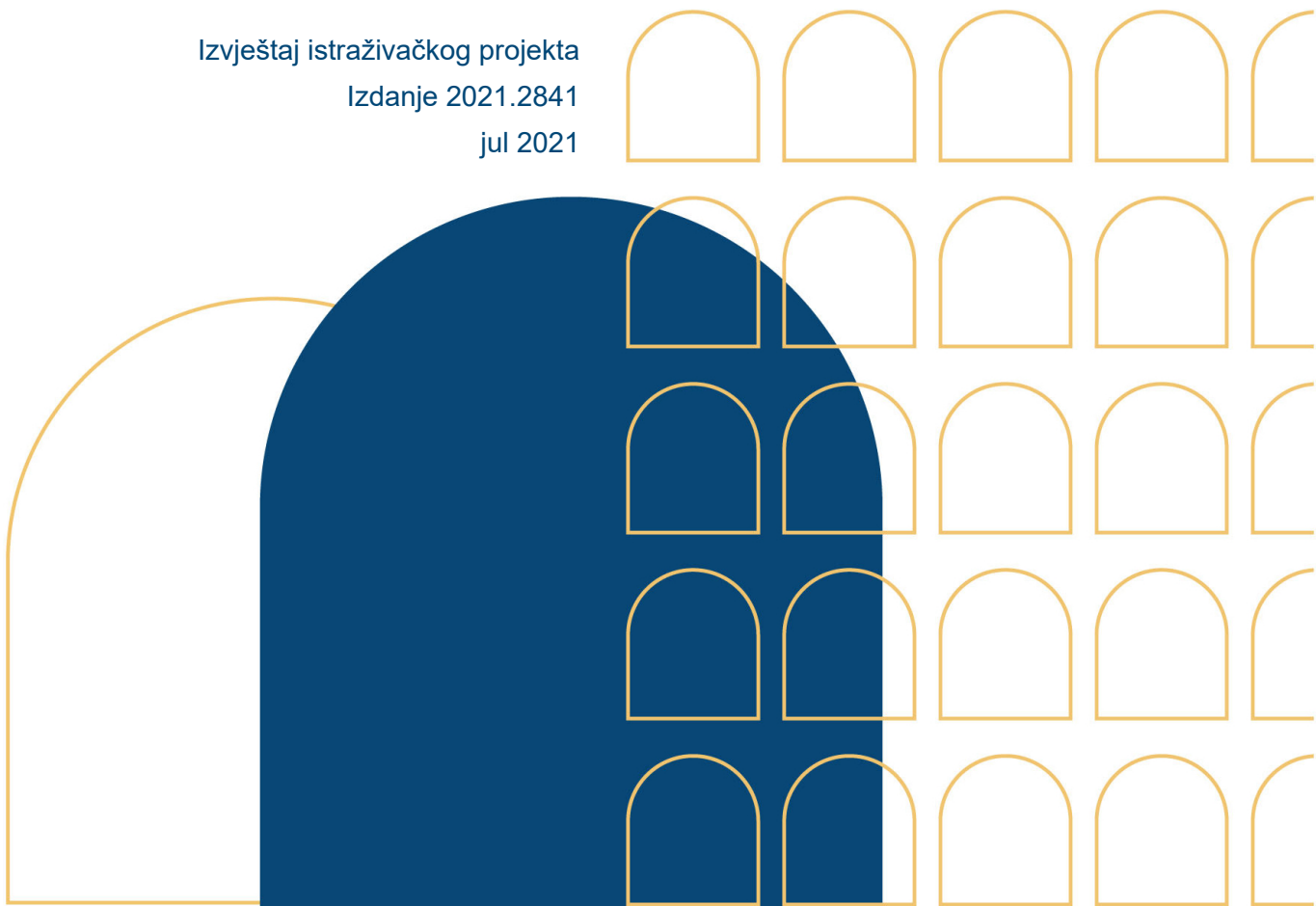
Dragoljub Vukovic, Independent Researcher

Daniela Brkic, Independent Researcher

Izveštaj istraživačkog projekta

Izdanje 2021.2841

jul 2021

SADRŽAJ

1.	O projektu	4
1.1.	Pregled projekta	4
1.2.	Metodološke napomene	4
2.	Uvod	6
3.	Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam	8
3.1.	Osnovna zaštita (43% - srednji rizik)	9
3.2.	Tržišni pluralizam (62% - srednji rizik)	10
3.3.	Politička nezavisnost (64% - srednji rizik)	12
3.4.	Društvena uključenost (73% - visok rizik)	14
4.	Pluralizam u online okruženju: procjena rizika	17
5.	Zaključci	20
6.	Napomene	21
7.	Reference	23
	Aneks I. Istraživački tim zemlje	
	Aneks II. Grupa eksperata	

© European University Institute 2021

Content and individual chapters © Dragoljub Vukovic, Daniela Brkic, 2021

This work has been published by the European University Institute,
Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

This text may be downloaded only for personal research purposes. Additional reproduction for other purposes, whether in hard copies or electronically, requires the consent of the authors. If cited or quoted, reference should be made to the full name of the author(s), editor(s), the title, the year and the publisher.

Requests should be addressed to cmpf@eui.eu

Views expressed in this publication reflect the opinion of individual authors and not those of the European University Institute.

The English version of this report prevails over this translations.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Research Project Report
RSC / Centre for Media Pluralism and Media Freedom
2021.2841
Published in jul 2021

European University Institute
Badia Fiesolana
I – 50014 San Domenico di Fiesole (FI)
<https://cadmus.eui.eu/>

Centar za medijski pluralizam i slobodu medija sufinansira
Evropska Unija. Ova publikacija odražava isključivo stavove autora,
i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu
informacija koje publikacija sadrži.

1. O projektu

1.1. Pregled projekta

Monitor medijskog pluralizma (Media Pluralism Monitor - MPM) je istraživački alat dizajniran za identifikaciju potencijalnih rizika za pluralizam medija u državama članicama i zemljama kandidatima za članstvo u Evropskoj uniji. Ovaj narativni izvještaj izrađen je na osnovu podataka prikupljenih uz pomoć MPM alata tokom 2020. godine. Istraživanje je sprovedeno u 27 zemalja članica EU, kao i u Albaniji, Crnoj Gori, Republici Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj. Ovaj projekat, kroz pripremnu akciju Evropskog parlamenta, podržan je grantom koji je Evropska komisija dodijelila Centru za medijski pluralizam i slobodu medija (Centre for Media Pluralism and Media Freedom - CMPF) Evropskog univerzitetskog instituta.

1.2. Metodološke napomene

Autori i kontrolori

CMPF saraduje saiskusnim, nezavisnim nacionalnim istraživačima koji prikupljaju podatke i pišu narativne izvještaje, osim u slučaju Italije, gdje podatke prikuplja tim CMPF-a. Istraživanje je bazirano na standardizovanom upitniku koji je razvio CMPF.

U Montenegro, CMPF-u su partneri bili Dragoljub Vukovic and Daniela Brkic (Independent Researcher), koji su prikupili podatke, bodovali i komentarisali varijable u upitniku i intervjuisali stručnjake. CMPF-ov tim je prekontrolisao izvještaj. A kako bismo dodatno osigurali tačnost i pouzdanost rezultata, grupa nacionalnih stručnjaka je u svakoj državi pregledala odgovore na pitanja izdvojena za evaluaciju. (lista stručnjaka nalazi se u Aneksu II). U odabranim zemljama, konačni izvještaj je dodatno pregledao nezavisni stručnjak iz date zemlje.

Rizici za pluralizam medija ispitivani su u četiri glavne tematske oblasti: osnovna zaštita, tržišni pluralizam, politička nezavisnost i društvena uključenost. Rezultati se temelje na procjeni niza indikatora za svaku tematsku oblast (vidi Tabelu 1).

Osnovna zaštita	Tržišni pluralizam	Politička nezavisnost	Društvena uključenost
Zaštita slobode izražavanja	Transparentnost medijskog vlasništva	Politička nezavisnot medija	Pristupačnost medija manjinama
Zaštita prava na informisanje	Koncentracija vlasništva u medijima informativnog karaktera	Uređivačka nezavisnost	Pristupačnost medija za lokalne/regionalne zajednice i postojanje medija zajednice
Standardi i zaštita novinarske profesije	Koncentracija on-line platformi i zaštita konkurencije	Audiovizuelni mediji, onlajn platforme i izbori	Pristupačnost medija za žene
Nezavisnost i efikasnost medijskih regulatornih tijela	Održivost medija	Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru	Medijska pismenost
Doseg tradicionalnih medija i dostupnost interneta	Uticaj vlasnika i oglašivača na uređivanje sadržaja medija	Nezavisnost upravljanja i finansiranja javnih medijskih servisa	Zaštita od nezakonitog i štetnog govora

Digitalna dimenzija

Monitor (MPM) ne smatra da je digitalna dimenzija izolovano medijsko područje, već da je isprepletana s

tradicionalnim medijima i postojećim principima pluralizma medija i slobode izražavanja. Ipak, MPM omogućava mjerenje specifičnih rizika u digitalnoj sredini pa tako izvještaj sadrži i specifičnu analizu rizika povezanih s digitalnim medijskim okruženjem.

Izračunavanje rizika

Rezultati za svaku od tematskih oblasti i pojedinačne indikatore prikazani su na skali od 0 do 100%. Rezultati između 0 i 33% se smatraju niskim rizikom, od 34 do 66% srednjim, a oni između 67 i 100% visokim rizikom.

Na nivou indikatora, ocjena 0 vrijedi 3%, a ocjena 100 vrijedi 97%, kako bi bila izbjegnuta procjena potpunog odsustva ili nevojbenosti rizika.

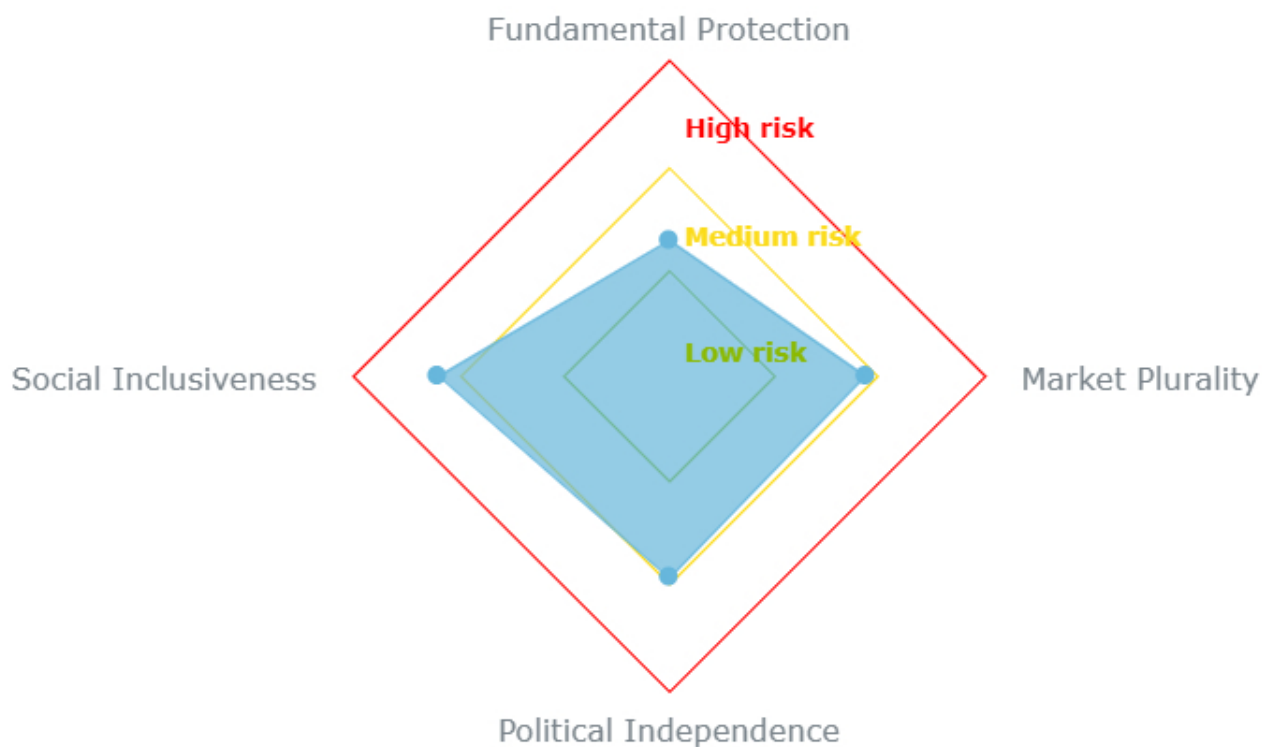
2. Uvod

- **Stanovništvo:** Crna Gora je država Zapadnog Balkana sa više od 620.000 stanovnika i teritorijom od 13.812 kvadratnih kilometara. Crna Gora je obnovila državnu nezavisnost na referendumu 2006. godine, kada je prekinuta državna unija sa Srbijom u kojoj se našla nakon raspada Jugoslavije.
- **Manjine i jezici:** Crna Gora je multinacionalna i multireligijska država. Prema posljednjem popisu stanovništva od 2011. godine, Crnogorci čine 44,98% stanovništva, Srbi 28,73%, Bošnjaci 8,65%, Albanci 4,91%, Muslimani 3,31%, Romi 1,01% i Hrvati 0,97%. Prema Ustavu, službeni jezik je crnogorski, a u službenoj upotrebi su srpski, bošnjački, hrvatski i albanski jezik.
- **Ekonomska situacija:** Crnogorska ekonomija još uvijek nije u potpunosti transformisana u tržišnu ekonomiju. Dominantni sektori su turizam i trgovina. Ovakva struktura učinila je crnogorsku ekonomiju još ranjivijom 2020. godine koju je obilježila pandemija izazvana novim koronavirusom. Bruto domaći proizvod (BDP) je godinama unazad rastao i u 2019-oj iznosio je 4,951 miliona eura. Prema stranim (MMF) i domaćim procjenama, u 2020. godini BDP bi mogao pasti između 12 i 17%. Javni dug porastao je na 78,1% BDP-a u trećem kvartalu 2020. Početkom decembra 2020, nova vlada je zadužila zemlju za dodatnih 750 miliona eura (ili 16% BDP-a) kroz misiju državnih obveznica.
- **EU integracije:** Crna Gora je članica NATO saveza od 2017. godine. Pregovore za članstvo u Evropskoj uniji (EU) započela je 29. juna 2012. godine.
- **Medijsko tržište:** U Crnoj Gori postoji veliki broj medija, ali to ne proizvodi očekivano bogatstvo sadržaja i kvaliteta. Na nacionalnom tržištu izlaze četiri dnevne novine čiji ukupni tiraž, prema nekim procjenama, ne prelazi 15.000 primjeraka. (Iako ih zakon obavezuje da prikažu tiraž, nijedna dnevna novina to ne radi). Postoje četiri TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću, od kojih je jedna javni medijski servis i desetak lokalnih, regionalnih i isključivo kablovskih emitera. Pored nacionalnog javnog emitera, koja ima tri televizijska kanala, postoji i pet lokalnih javnih TV stanica. Tu je i nacionalni javni radio sa dva programa i 16 lokalnih javnih radio-stanica. Postoji još 37 registrovanih komercijalnih radio stanica i više od stotinu internet medija, među kojima se dominantno izdvaja nekolicina informativnih portala.
- **Regulatorno okruženje:** Regulatori su nezavisni od vlade, ali njihovu finansijsku nezavisnost remeti parlament, koji je odgovoran za usvajanje finansijskih planova i izvještaja Agencije za elektronske medije i ima pravo da na njima interveniše. Osim toga, regulatori imaju vrlo ograničenu moć sankcionisanja. U zemlji aktivno djeluje medijski sindikat, ali je samoregulacija zato vrlo slaba, i profesionalne novinarske organizacije nemaju značajniji uticaj. Novi Zakon o medijima i Zakon o nacionalnoj javnoj radio-televiziji RTCG usvojeni su 2020. godine. Novim zakonodavstvom uveden je fond za podsticanje pluralizma i raznolikosti medija, ali i kontroverzne odredbe o obaveznom otkrivanju izvora na zahtjev javnog tužioca. Promjene koje su zatražili civilni sektor i međunarodne organizacije u pogledu načina izbora Savjeta RTCG, a kojima se željela osigurati veća nezavisnost tog tijela, nisu usvojene.
- **Politička situacija:** Političke podjele koje već dugi niz godina karakterišu crnogorsko društvo odražavaju se i u medijima, od kojih su mnogi otvoreno podržavali vladu Demokratske partije socijalista i njenog lidera Mila Đukanovića, koji je ujedno i predsjednik države. Ova stranka je poražena na izborima održanim krajem avgusta 2020. godine¹¹, što je dodatno zaoštrilo polarizaciju u medijskoj sferi.

- **COVID-19:** Kriza izazvana pandemijom virusa COVID-19 pogodila je i poslovanje medija. Vodeće agencije za kupovinu prostora za oglašavanje u medijima procjenjuju da su prihodi od komercijalnog oglašavanja u 2020. opali za najmanje 30%. Ipak, to se nije značajno odrazilo na ukupno medijsko tržište budući da njegov veći dio čine mediji koji se finansiraju iz javnih fondova. Gubici su ublaženi i direktnom i indirektnom vladinom pomoći. Vlada je tokom krize COVID-19 direktno pomogla medije sa više od 400.000 eura, posebnim linijama i odgađanjem plaćanja poreza.

3. Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam

Montenegro: Media Pluralism Risk Areas

JS chart by amCharts

Crna Gora bilježi srednji nivo rizika u oblastima **osnovne zaštite (43%)**, **tržišnog pluralizma (62%)** i **političke nezavisnosti (64%)**, i visok nivo rizika za područje **društvene uključenosti (73%)**.

Tokom 2020. godine, Crna Gora je dodatno promijenila medijsko zakonodavstvo kako bi ga približila standardima Evropske unije, ali neke od promjena predstavljaju potencijalni korak unazad. Usvojeni su novi zakoni o medijima i o nacionalnoj javnoj radio-televiziji, dok je zakon o elektronskim komunikacijama ostao u formi nacarta. Nove odredbe Zakona o medijima trebalo bi da spriječe pružanje državne pomoći medijima na netransparentan način i omoguće uspostavljanje Fonda za medijski pluralizam. Međutim, odredbe o otkrivanju novinarskih izvora su vrlo kontroverzne. Prema mišljenima novinarske struke, one su usmjerene protiv istraživačkog novinarstva. Izbor članova Savjeta nacionalnog javnog emitera RTCG ostao je čvrsto u rukama Parlamenta, čime je i dalje oslabljena nezavisnost upravljačkog tijela RTCG-a. Uprkos relativno adekvatnom pravnom i institucionalnom okviru, postoji tendencija javnih službi da ograničavaju pravo građana na pristup informacijama zloupotrebom instituta tajnosti podataka.^[2] Proces izmjene zakona o slobodnom pristupu informacijama započeo je u proljeće 2019. godine, ali je stavljen na čekanje zbog izbijanja pandemije COVID-19. Iako nije bilo slučajeva fizičkih napada na novinare i medijsku imovinu u 2020. godini, prethodno neriješeni slučajevi ukazuju na nedostatak političke volje za stvaranjem dobrih preduslova za slobodan rad medija i novinara.^[3]

Oblast **tržišnog pluralizma** bilježi indikatore visokog rizika u dijelu koncentracije medija informativnog karaktera, kao i kada je riječ o uticaju vlasnika na uređivačku politiku. Institucionalni kapaciteti na polju zaštite konkurencije su i dalje nedovoljno razvijeni. Ne postoje zaštitne mjere koje bi osigurale da državni resursi koji se dodjeljuju lokalnim i nacionalnim javnim medijskim servisima ne proizvode nesrazmjerne efekte na konkurenciju. Takođe, ne postoje mehanizmi koji bi omogućili adekvatnu zaštitu domaćih medija od nelojalne konkurencije velikih regionalnih medijskih kompanija.

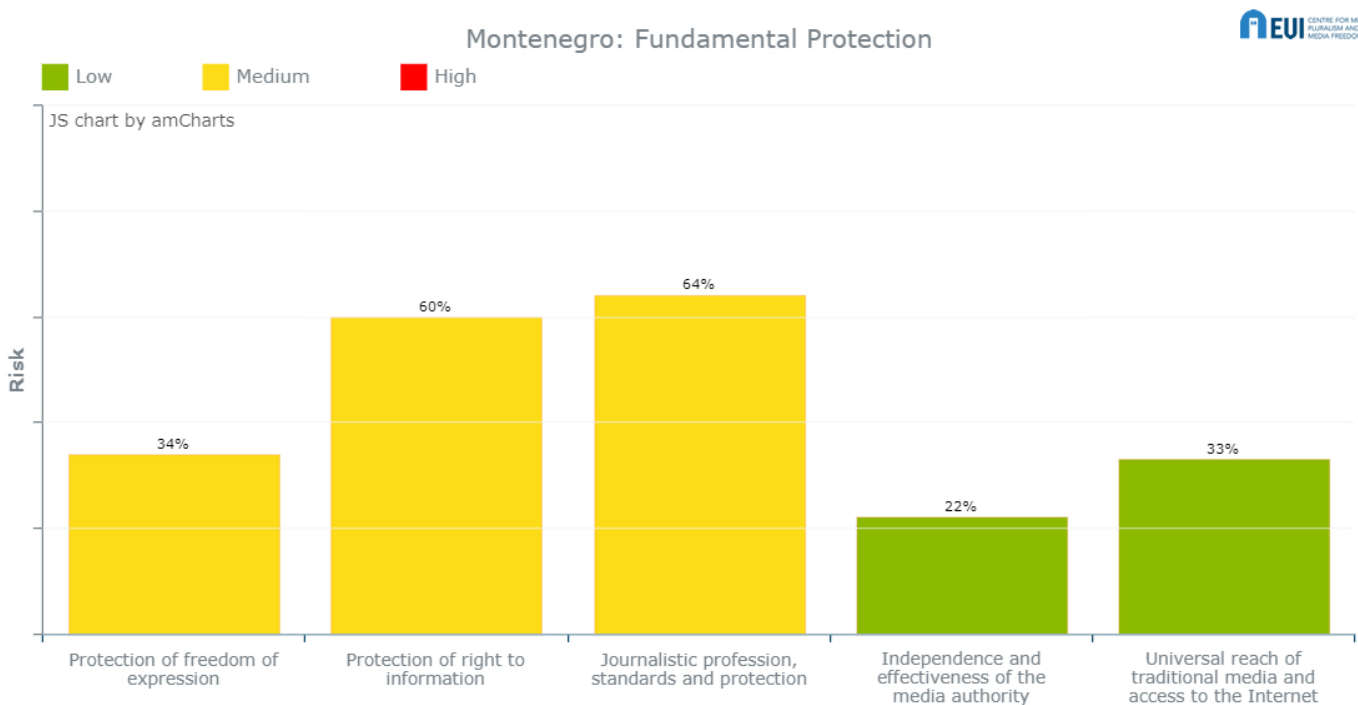

Oblast **politička nezavisnost** sadrži indikatore visokog rizika kada se radi o političkoj kontroli nad medijima, uređivačkoj autonomiji, kao i nezavisnosti u finansiranju i upravljanju javnim emiterima. Ključni mediji u Crnoj Gori su većinom politički naklonjeni, dok je nacionalni javni emiter RTCG pod direktnom kontrolom državne vlasti.

Visok rizik u oblasti **društvene uključenosti** (73%) odražava visoke ocjene kod tri indikatora. Prvo, vrlo je kod indikatora pristupa medijima za lokalne i regionalne zajednice zabilježen je maksimalan rizik (97%) zbog nepostojanja bilo kakvih posebnih garancija ili zakonskih šema podrške lokalnim i regionalnim medijima, te nepostojanja koncepta medija u zajednici (community media). Drugo, indikator pristupačnosti medija ženama takođe bilježi visok rizik (75%) jer su žene i dalje nedovoljno zastupljene u informativnom i političkom programu, iako one proizvode većinu emitovanih informacija. Treće, indikator zaštite od nezakonitog i štetnog govora nosi visok rizik (81%) jer je borba protiv dezinformacija u Crnoj Gori veoma ograničena, nekoordinisana i, prema tome, uglavnom neefikasna. Mehanizmi samoregulacije su takođe vrlo slabi.

3.1. Osnovna zaštita (43% - srednji rizik)

Indikatori osnovne zaštite predstavljaju regulatornu okosnicu medijskog sektora u svakoj savremenoj demokratiji. Oni mjere brojna potencijalna područja rizika, uključujući postojanje i efikasnost primjene regulatornih zaštitnih mjera za slobodu izražavanja i pravo na informisanje; status novinara u svakoj od zemalja, uključujući njihovu zaštitu i mogućnosti za rad; nezavisnost i djelotvornost nacionalnih tijela nadležnih za regulisanje medijskog sektora, te dostupnost tradicionalnih medija i pristup internetu.

Indikator Zaštita slobode izražavanja bilježi srednji rizik (34%) zahvaljujući crnogorskom zakonskom okviru za zaštitu slobode izražavanja^[4] i prava na pristup informacijama^[5], koji je u velikoj mjeri usklađen sa evropskim standardima. Građani mogu tražiti pravne i druge lijekove u slučajevima povrede slobode izražavanja putem kancelarije Ombudsmana, nadležnih sudova ili tijela za samoregulaciju medija. Kleveta je dekriminalizovana, a pravni lijekovi omogućavaju proporcionalne odgovore na objavljivanje ili emitovanje klevetničkih izjava. Međutim, u praksi su žalbe i pritužbe rijetke^[6]. Građanske parnice obično su spore – prosječan vremenski raspon od podnošenja tužbe do njenog okončanja iznosi dvije do tri godine - i često se smatraju neefikasnim.

Indikator Zaštita prava na informacije takođe je srednjeg rizika (60%), ali izazovi u ovoj oblasti su znatno veći. Uprkos adekvatnom pravnom i institucionalnom okviru, pristup informacijama u posjedu javnih službi u praksi je mnogo manje adekvatan. Posljednjih godina nadležni organi su odbili približno jednu trećinu svih zahtjeva za slobodan pristup informacijama, a stopa žalbi na odobrene zahtjeve je iznad 60%. Pravni okvir za zaštitu uzbunjivača (zviždača) je uspostavljen, ali za više od četiri godine, od kada je zakon na snazi, samo su četiri osobe dobile takvu zaštitu. Istraživanja pokazuju da građani nijesu dovoljno svjesni dostupnih mjera zaštite i da je vema nizak stepen povjerenja u institucije koje pružaju pravnu zaštitu.

Indikator Novinarska profesija, standardi i zaštita bilježi nivo srednjeg rizika (64%) i najviši je u oblasti Osnovne zaštite. Broj novinara organizovanih u profesionalna udruženja je vrlo mali, pa je njihova moć da budu garancija uređivačkoj nezavisnosti ili poštovanju profesionalnih standard veoma ograničena. Nacionalni Sindikat medija ulaže primjetne napore posljednjih godina, ali istraživanja o radnim uslovima novinara pokazuju da se većina njih suočava s pogoršanim ekonomskim uslovima, nesigurnošću posla i platama koje jedva dosežu nacionalni prosjek. Tokom 2020. godine nije bilo fizičkih napada na novinare, ali je bilo nekoliko incidenata i prijetnji upućenih novinarima i novinarkama. Percepciju bezbjednosti novinara i dalje zamagljuje činjenica da su najteži slučajevi (jedno ubistvo iz 2004. i dva pokušaja ubistva iz 2008. i 2017. godine) ostali nerasvijetljeni.

U avgustu 2020, novi Zakon o medijima¹⁷ uveo je mogućnost da sudovi obavežu novinare da otkriju izvore informacija, što je alarmiralo nacionalnu i međunarodnu medijsku zajednicu. Nova vlada, koja je na dužnost stupila u decembru 2020. godine, izjavila je da će izmijeniti Zakon o medijima s ciljem uklanjanja kontroverznih odredbi. Ovo obećanje, međutim, nije još rezultiralo bilo kakvim izmjenama i dopunama zakona (april 2021).

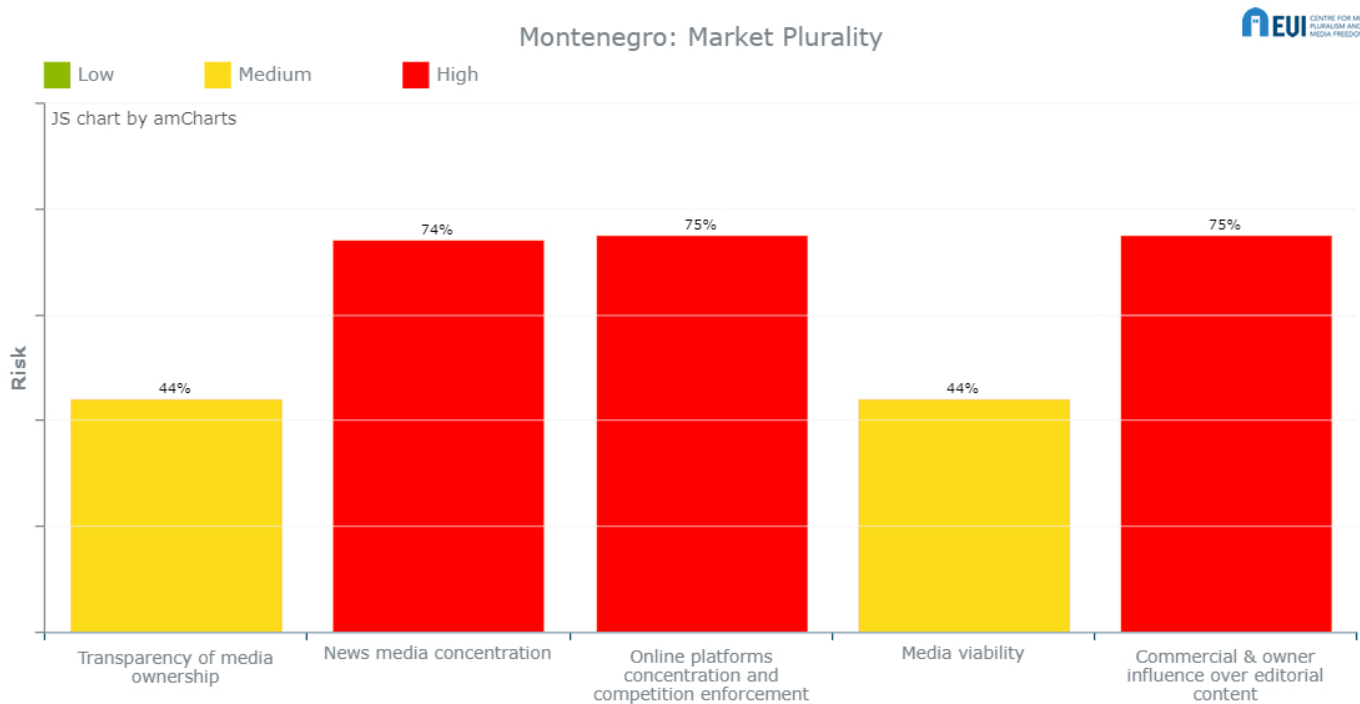
Indikator Nezavisnost i učinkovitost medijskih regulatornih tijela pokazuje nizak rizik (22%) i najbolje je ocjenjen među indikatorima oblasti Osnovne zaštite. Regulatorna agencija za elektronske medije uglavnom izvršava svoje zadatke na profesionalan i transparentan način. U proteklih godinu nije bilo dokaza da su na njihov rad uticali politički ili komercijalni centri moći. Međutim, nadležnost regulatorne agencije ozbiljno je redukovana vrlo ograničenim mogućnostima sankcionisanja. Trenutno, regulator može samo izdavati upozorenja kao najblažu i često neefikasnu mjeru i iskoristiti najstrožiju sankciju oduzimanja licence.

Indikator Generalni doseg tradicionalnih medija i pristup internetu takođe pokazuje nizak rizik (33%). Dostupnost javnih medija je garantovana zakonom. Zakon o nacionalnoj javnoj radio-televiziji predviđa da prijem signala mora biti obezbijeđen za najmanje 98% stanovništva. Trenutna pokrivenost iznosi 97,3%. Uz to, 80,3% domaćinstava imalo je pristup Internetu 2020. godine, što je 6% više nego u 2019.

3.2. Tržišni pluralizam (62% - srednji rizik)

Oblast Tržišni pluralizam fokusira se na ekonomske rizike za pluralizam medija koji proizlaze iz nedostatka transparentnosti i koncentracije vlasništva, održivosti medijske industrije i izloženosti novinarstva komercijalnim interesima. Prvi indikator ispituje postojanje i efikasnost odredbi o transparentnosti vlasništva nad medijima. Nedostatak konkurencije i eksterni pluralizam se posebno procjenjuje za informativne medije (produkcija vijesti) i za online platforme (pristup vijestima), uzimajući u obzir odvojeno horizontalnu i unakrsnu koncentraciju medija; koncentraciju na online marketinškom tržištu i ulogu onih koji obezbjeđuju zaštitu konkurencije. Indikator održivosti medija mjeri trend prihoda i stopu zaposlenosti u odnosu na kretanje BDP-a. Posljednji indikator ima za cilj da procijeni rizike za tržišni pluralizam kada se radi o

poslovnim interesima u proizvodnji medijskog sadržaja, odnosno uticaju komercijalnih interesa i vlasnika medija na uređivanje medijskog saržaja.

Indikator Transparentnost vlasništva nad medijima pokazuje srednji rizik (44%) i to je zbog toga što su podaci o vlasništvu nad medijima u najvećem dijelu dostupni javnosti preko regulatorne agencije nadležne za audiovizuelne medije. Registar štampanih medija nije javan, a djelimični podaci o izdavačkim kućama dostupni su samo putem Centralnog registra privrednih subjekata koji vodi Poreska uprava. Nema pouzdanih podataka koji se mogu provjeriti kada je riječ o tiražima štampe i prodatim primjercima, iako Zakon o medijima to zahtijeva od izdavača. Odredba o sankcijama za nepoštovanje obaveze transparentnosti postoji, ali nikada nije primjenjivana. Krajnji vlasnici nisu otkriveni u slučajevima nekih tradicionalnih medija u vlasništvu kćerki kompanija stranih pravnih lica, i u mnogim slučajevima internet medija. Njihova interesna povezanost često je preispitivana od strane organizacija civilnog društva i drugih medija. Novi Zakon o medijima (2020) dodatno je ojačao pravila o transparentnosti koja obavezuju sve medije da obezbijede “jednostavan, neposredan i stalan” pristup podacima o njihovim vlasnicima i povezanim osobama ^[8].

Indikator Koncentracija vlasništva nad informativnim medijima pokazuje visok rizik (74%). Postojeće zakonodavstvo u Crnoj Gori ne pokriva vrlo uticajne digitalne (online) medije odredbama o ilegalnoj koncentraciji medijskog vlasništva. Osim ovog zakonskog nedostatka, postojeća pravila o koncentraciji vlasništva u tradicionalnim medijima uspješno su primijenjena. Posljednjih godina bilo je nekoliko slučajeva kada je regulatorna agencija spriječila vlasnike emitera s nacionalnom pokrivenošću da drže više od zakonski dozvoljenog udjela u drugom nacionalnom emiteru i u dnevnoj štampi, iako su ostale sumnje u javnosti po pitanju stvarne promjene donosilaca odluka. U audiovizuelnom sektoru, tržišni udio četiri najveća vlasnika iznosi 73%, dok je procijenjena koncentracija njihove publike 48%. Kod radio stanica četiri najveće čine 51% tržišta ^[9]. Postoje samo četiri dnevne novine, a prema njihovim finansijskim podacima za 2019. godinu tržište dijele ovako: Dan 35%, Vijesti 30%, Pobjeda 29% i Dnevne novine 6%. Crna Gora nema sistematsko, opšteprihvaćeno i dostupno mjerenje publike koje bi moglo poslužiti kao osnova za regulaciju u medijskom sektoru.

Indikator Koncentracija online platformi i zaštita konkurencije takođe pokazuje visok rizik

(75%). Tržište internet medija u Crnoj Gori je mahom neuređeno i zato ne postoje precizni finansijski ili podaci o online oglašavanju. Na osnovu podataka sa sajta Alexa.com, četiri najveća online igrača u Crnoj Gori u dosežu koncentraciju publike od 60% (Facebook.com 20%, Google.com 17%, Twitter.com 14% i Instagram.com 9%). Međutim, Poreska uprava nema dovoljno podataka o prihodima od oglašavanja na crnogorskoj teritoriji koje ubiraju velike internetske platforme registrovane van Crne Gore. Uloga posrednika u distribuciji vijesti je takođe značajna, jer tek polovina ukupnih posjeta koje ostvari 10 vodećih domaćih informativnih sajtova bude direktna, a dvije četvrtine su posjete preusmjerene putem internet pretraživača, odnosno društvenih mreža.

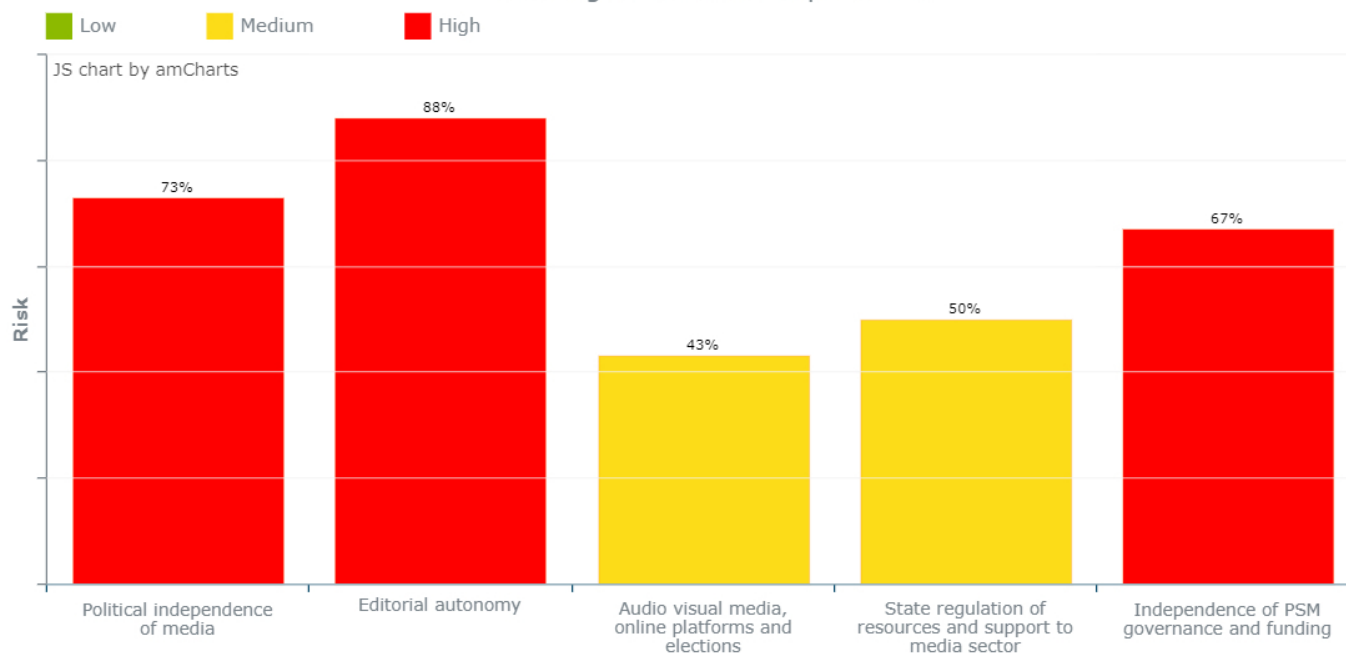
Na osnovu podataka agencija za kupovinu oglasnog prostora u medijima procjenjuje se da na lokalnom tržištu četiri vodeća informativna portala ubiraju 72% prihoda za internet oglašavanje. Crna Gora ima dodatni problem kad je riječ o koncentraciji marketinškog tržišta, jer se više od dvije trećine prometa ostvari putem reklamnih agencija, a tek mali dio čine direktni ugovori između oglašivača i medijskih kompanija. Nadalje, ne postoje regulatorne zaštitne mjere koje osiguravaju da državna sredstva dodijeljena javnim medijskim servisima ne proizvode efekat nesrazmjere tržišta, iako ta sredstva čine 54% cjelokupno ostvarenih prihoda na medijskom tržištu, odnosno skoro dvije trećine ako uzmemo samo prihode audiovizuelnog tržišta. Pored toga, institucionalni kapaciteti u području zaštite konkurencije još uvijek su nerazvijeni i relativno novi (2018) ^[10].

Indikator Održivost medija pokazuje srednji rizik (44%). Procijenjena kontrakcija tržišta oglašavanja u 2020. bila je oko 30 odsto, što je uzrokovano uglavnom pandemijom COVID-19 ^[11]. Međutim, medijsko tržište je samo djelimično pogođeno ovim trendom, jer više od 54% ^[12] medijskih prihoda ostvaruje se putem direktnog finansiranja iz lokalnih i nacionalnog budžeta. Sveukupan pad djelimično je ublažen državnim pomoći medijskom sektoru i vanrednim izdvajanjima za politički marketing u kampanji za parlamentarne i lokalne izbore održane u avgustu 2020. Predizborna medijska kampanja koštala je više od 2,1 miliona eura, dok je cijelo tržište oglašavanja u 2019. godini procijenjeno na 11 miliona eura. Nije bilo značajnih otpuštanja u medijskom sektoru u 2020. godini, dok se broj registrovanih medija povećao u odnosu na 2019. godinu.

Indikator Komercijalni i vlasnički uticaj na uređivanje sadržaja medija pokazuje visok rizik (75%). Ne postoje mehanizmi koji obezbjeđuju socijalnu zaštitu novinarima u slučaju promjene vlasništva ili uređivačke politike medija. Štaviše, ne postoje ni regulatorne zaštitne mjere, kao ni samoregulatorni instrumenti koji bi osigurali da komercijalni interesi ne utiču na imenovanja i razrješenja glavnih urednika. Crna Gora takođe nije uspostavila efikasne mjere koje bi spriječile novinare da učestvuju u marketinškim aktivnostima ^[13].

3.3. Politička nezavisnost (64% - srednji rizik)

Indikator Politička nezavisnost procjenjuje postojanje i djelotvornost regulatornih i samoregulatornih mjera zaštite od političke pristrasnosti i političkih uticaja na proizvodnju, distribuciju i pristup vijestima. Tačnije, u ovoj oblasti nastoji se procijeniti uticaj države i, generalno, političke moći na funkcionisanje medijskog tržišta i na nezavisnost javnih medijskih servisa. Štaviše, ova oblast se bavi postojanjem i djelotvornošću (samo)regulacije u osiguravanju uredničke nezavisnosti i dostupnosti različitih političkih informacija i stavova, a posebno tokom izbornih perioda.

Indikator Politička nezavisnost medija pokazuje visok nivo rizika (73%). Glavni mediji u Crnoj Gori su većinom nekome politički naklonjeni, ali pojedini puno više direktno zavise od političkih i ekonomskih interesa koji stoje iza njih. Postoji grupa medija (dnevne novine 'Pobjeda' i 'Dnevne novine', radio Antena M i informativni portali Analitika i Cafe del Montenegro) koji su godinama otvoreno podržavali dugo godina vladajuću Demokratsku partiju socijalista, a čija krajnja vlasnička struktura nije u potpunosti transparentna. Od 2018. godine, nacionalni javni servis RTCG je pod direktnom kontrolom državne vlasti. Lokalni javni emiteri takođe zavise od lokalnih vlasti.

Indikator Uređivačka autonomija bilježi visoku stopu rizika (88%). Nezavisnost uredništva nije zagarantovana bilo kojim zakonom ili internim aktima u medijima. Politički uticaj obično se vrši preko vlasnika komercijalnih medija ili, u slučaju javnih medija, preko upravljačkih tijela. Zakon o medijima, usvojen 2020. godine, ne sadrži odredbe koje obavezuju medije da uključe novinare u proces izbora glavnog i odgovornog urednika. Nema primjera da su Savjet za samoregulaciju ili ombudsmani iz medija ikada javno reagovali da bi zaštitili uređivačku nezavisnost od političkog uticaja.

Indikator Audio-vizuelni mediji, online platforme i izbori pokazuje srednji rizik (43%). To upućuje na postojanje i primjenu regulatornog i samoregulatornog okvira za pravičnu zastupljenost različitih političkih igrača i stavova u audiovizuelnim medijima i internetskim platformama, posebno tokom predizbornih kampanja, kao i postojanje propisa koji regulišu političko oglašavanje i njihovu primjenu u praksi. Zakon o izboru odbornika i poslanika (usvojen 2016) reguliše pitanje ravnopravnog učešća različitih političkih aktera tokom izbornog perioda u predstavljanju svojih kandidata, programa i aktivnosti u programima javnih medijskih servisa. Ne postoje propisi koji regulišu pitanja oglašavanja u informativnim internetskim medijima koji bi osigurali jednake mogućnosti i transparentnost političkog oglašavanja tokom predizborne kampanje ^[14].

Indikator Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru bilježi srednju stopu rizika (50%). Prema Zakonu o elektronskim medijima (2016), dozvole za emitovanje izdaju se na osnovu javnog konkursa, tj. zahtjeva za izdavanje dozvole za emitovanje. Nema podataka o zloupotrebama ili kršenju procedura u posljednjih nekoliko godina kada je riječ o dodjeli frekvencija za emitovanje signala. U Crnoj Gori ne postoji jasan pravni okvir za direktnu državnu pomoć medijima. Direktne subvencije medijima od strane države, tj. lokalne samouprave, nijesu regulisane posebnim zakonom ^[15]. Novi Zakon o medijima

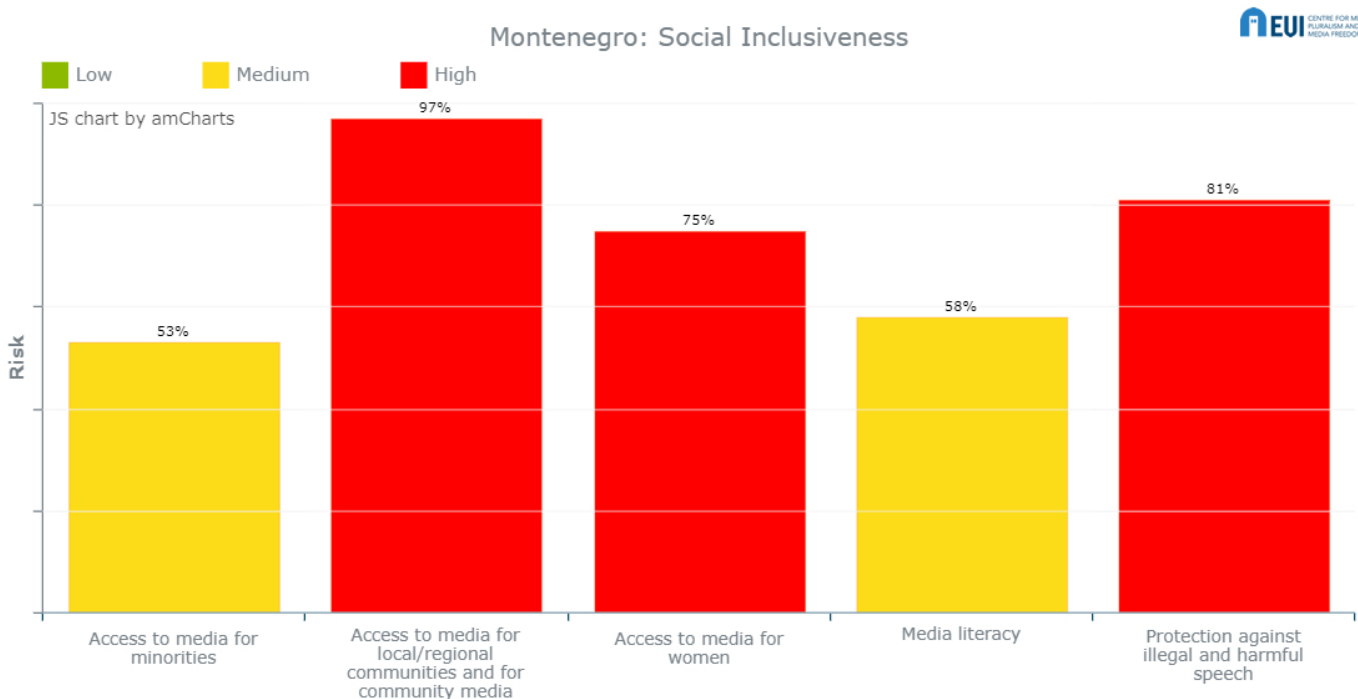
(2020) predviđa osnivanje Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija koji će biti finansiran iz državnog budžeta.

Indikator Nezavisnost upravljanja i finansiranja javnih medijskih servisa pokazuje visok rizik (67%).

Vlast na nacionalnom nivou nikada nije pokazala spremnost da se odrekne kontrole nad nacionalnim javnim medijskim servisom. Takav stav vlasti bio je najočitiije demonstriran u 2018. godini, kada je vlast preduzela direktnu nelegalnu akciju i uspostavila punu kontrolu nad RTCG. Početkom 2021. godine, nova vlast je otvorila proces zakonske promjene Savjeta RTCG, kako je predviđeno novim Zakonom o nacionalnom javnom emiteru RTCG (2020 [2002]). Imajući u vidu da je izbor Savjeta ostao čvrsto u rukama parlamenta, postoji bojazan da će i novi Savjet biti pod političkom kontrolom, s tim što će sada kontrola biti u rukama nove vlasti. Zakon o nacionalnoj javnoj radio-televiziji (2020 [2002]) propisuje da se RTCG prvenstveno finansira iz državnog budžeta. Zakon precizira da se godišnje izdvaja 0,3% BDP-a iz državnog budžeta radi ostvarivanja osnovne aktivnosti nacionalnog javnog emitera. Zakon o elektronskim medijima (2016) propisuje da se iz budžeta jedinica lokalne samouprave osigurava dio novca za ostvarivanje "ustavom i zakonom zagaranovanog prava građana na informisanje, bez diskriminacije". Nije precizirano koliki procenat ili iznos treba da bude izdvojen iz budžeta.

3.4. Društvena uključenost (73% - visok rizik)

Oblast društvene uključenosti fokusira se na pristup medijima određenih grupa u društvu: manjina, lokalnih i regionalnih zajednica, žena i osoba sa invaliditetom. Takođe se ispituje stanje medijske pismenost u zemlji, uključujući i digitalne vještine cjelokupne populacije. Pored toga, za izdanje MPM-a za 2021. godine, dodat je novi indikator društvene uključenosti kako bi se procijenili novi izazovi koji proizlaze iz korišćenja digitalnih tehnologija - zaštita od ilegalnog i štetnog govora. Zbog ove modifikacije indikatora, treba postupati izuzetno pažljivo pri pravljenju poređenja sa prethodnim izdanjima MPM-a.

Monitor pokazuje da je pristup medijima za manjine u Crnoj Gori na srednjem nivou rizika (53%).

Ustav Crne Gore prepoznaje manjine kao društvenu kategoriju i jedno od njihovih garantovanih prava je i informisanje na maternjem jeziku (Član 79)^[16]. Međutim, definisanje konkretnih manjinskih grupa je već godinama osjetljivo političko pitanje koje još nije razriješeno. Prema posljednjem popisu stanovništva iz

2011. godine, Crnogorci čine 44,98% stanovništva, Srbi 28,73%, Bošnjaci 8,65%, Albanci 4,91%, Muslimani 3,31%, Romi 1,01% i Hrvati 0,97%. U članu 13 Ustava navodi se da je crnogorski službeni jezik, a u službenoj upotrebi su srpski, bosanski, hrvatski i albanski jezik. Od njih samo albanski ne pripada južnoslovenskoj jezičkoj grupi^[17]. Prema Zakonu o elektronskim medijima (član 74), javni emiteri su u obavezi da proizvedu i emituju program na jezicima manjskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na području na kojem oni žive^[18] [20]. Međutim, postoji nezadovoljstvo među Bošnjacima, Albancima, Hrvatima i Romima obimom i kvalitetom programa na nacionalnoj javnoj radio-televiziji^[19]. Albanci i Romi nemaju pristup privatnim TV i radio stanicama koje imaju nacionalnu frekvenciju.

Što se tiče pristupa medijima za osobe sa invaliditetom, Agencija za elektronske medije je 2019. godine procijenila da ima vrlo malo programa prilagođenih osobama sa hendikepom i da oni nisu dovoljno raznoliki^[20]. Situacija nije poboljšana u međuvremenu. Prvi program nacionalnog javnog emitera TVCG je jedini televizijski kanal u zemlji koji proizvodi i emituje sadržaj posebno prilagođen osobama s invaliditetom, a problem je i što osobe sa invaliditetom nisu dovoljno zastupljene u drugim programima. Privatni mediji, posebno televizijske stanice i neki portali ne poštuju standarde pristupačnosti i ne proizvode odgovarajuće formate programa. Crna Gora i dalje nema zakonski regulisan i priznat znakovni jezik kao jezik u službenoj upotrebi.

Pristup medijima za lokalne i regionalne zajednice i za medije u zajednici je na nivou velikog rizika (97%). Visoka stopa rizika je posljedica nepostojanja zakonskih normi koje bi štatile lokalne i regionalne medije, kao i medije zajednice (eng. community media). Što se tiče lokalnih i regionalnih medija, za njih ne postoje nikakve posebne garancije ili rezervacije, niti država ima bilo kakvu zakonsku šemu podrške za njih. Država takođe ne pruža nikakve direktne ili indirektno subvencije takvoj vrsti medija. Osim toga, ni Zakon o nacionalnom javnom emiteru (2020)^[21], niti akti o internoj organizaciji nacionalnog javnog servisa ne propisuju obavezu održavanja lokalnih i / ili regionalnih dopisništava. S druge strane, medija u zajednici u Crnoj Gori nema. Takav oblik organizacije i rada medija nije predviđen važećom medijskom zakonskom regulativom.

Indikator pristupa žena medijima je takođe ocijenjen kao visoko rizičan (75%). Analiza vidljivosti žena i muškaraca u informativnim emisijama nacionalnih televizija pokazala je da su žene proizvele gotovo 60% emitovanih informacija^[22]. Žene su u jasnoj većini na pozicijama urednika, prezentera vijesti i voditelja. Treba napomenuti i da tri privatne TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću vode žene, a u polovini od osam najuticajnijih medija žene su glavne urednice. Međutim, žene nisu zastupljene u menadžmentu nacionalnog javnog servisa, a samo je jedna žena u devetočlanom Savjetu RTCG. Kada je riječ o zastupljenosti žena u sadraju informativnog programa, one su pak marginalizovane. U analizi^[23] koju je sprovedla Agencija za elektronske medije iz marta 2019. godine, a koja se fokusirala na vidljivost žena i muškaraca u centralnim emisijama vijesti četiri TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću, pokazalo se da su samo 20% svih emitovanih izjava dale žene. Ista analiza pokazala je još veći nesrazmjer kada su u pitanju teme vezane za kriminal, ekonomiju i politiku, gdje su se žene pojavile kao stručnjaci u samo 10 % slučajeva.

Indikator Medijska pismenost je pokazao srednju stopu rizika (58%). Zvanične obrazovne institucije nijesu pokazale interes za poboljšanje postojećeg formalnog medijskog obrazovanja. Crna Gora još nije usvojila strategiju razvoja informacione i medijske pismenosti koja je pripremljena 2014. godine. Pa ipak, civilni sektor i aktivisti iz oblasti obrazovanja su pokrenuli nekoliko inicijativa za razvoj medijske pismenosti. Tokom 2019. i prve polovine 2020. godine, Institut za medije Crne Gore je organizovao niz seminara za nastavnike u osnovnim i srednjim školama koji već predaju ili su zainteresovani da poučavaju učenike medijskoj pismenosti. Ove seminare podržao je i Zavod za obrazovanje, državna obrazovna institucija.

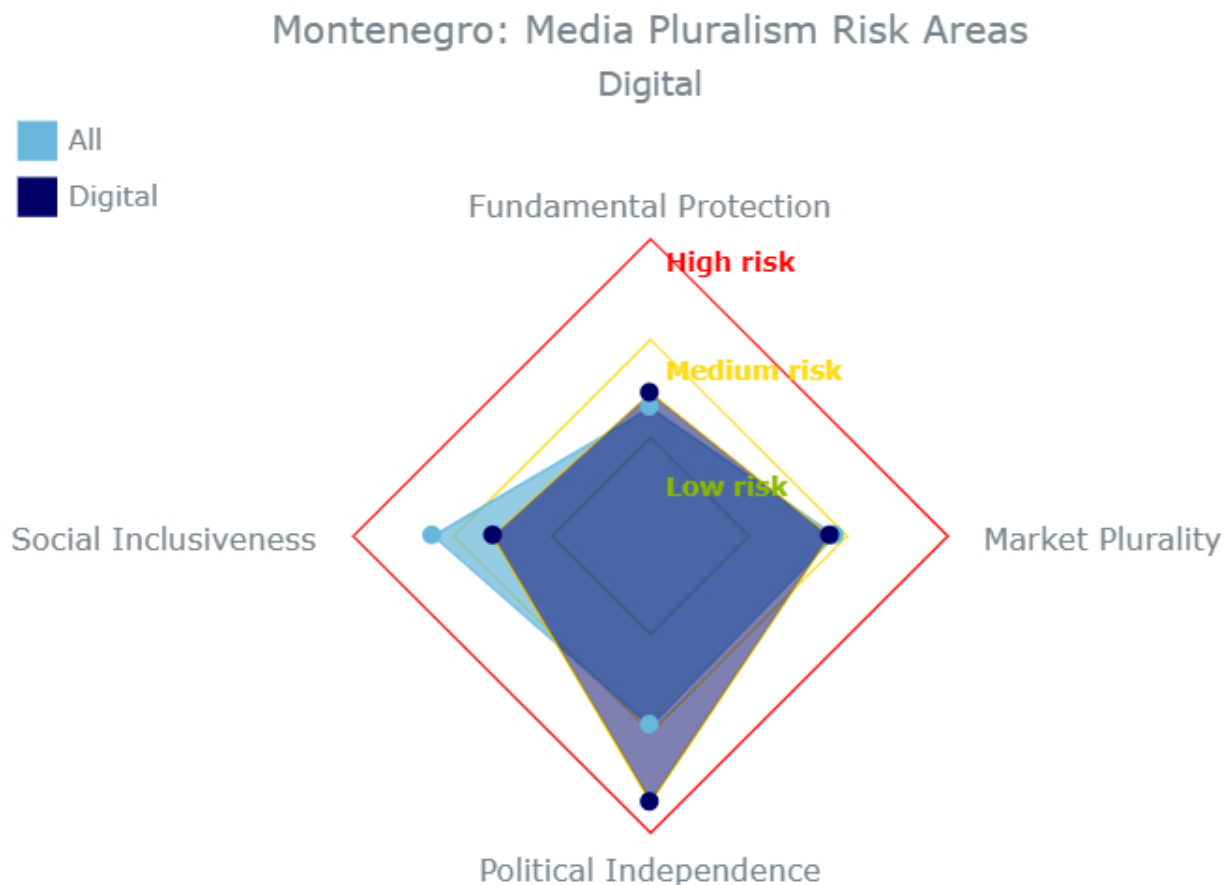
Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) je objavio priručnik za razvoj medijske pismenosti i nastavna sredstva. U neformalnom obrazovanju medijska pismenost tretira se sporadično i uglavnom kroz aktivnosti civilnog sektora i međunarodnih institucija.

Indikator Zaštita od ilegalnog i štetnog govora je na visokorizičnom nivou (81%). Zakon o medijima usvojen u avgustu 2020. godine^[24] obavezuje online medije da moderiraju komentare i uklanjaju ilegalni sadržaj. Zakon takođe precizira kazne za govor mržnje u online medijima, uključujući i zabranu medijskog sadržaja. Međutim, kratki rokovi dati on-line medijima za uklanjanje štetnog govora kritikovani su kao nerazumni. Trenutno niko od državnih organa nema mandat za nadgledanje društvenih medija i komentara na internet stranicama koje objavljuju vijesti. To je razlog što nije moguće kvantifikovati, analizirati i sistemski se suprotstavljati govoru mržnje na društvenim mrežama. Samregulatorni mehanizmi su vrlo ograničeni i neefikasni.

Termin „dezinformacija“ nije prisutan u važećem zakonodavstvu, i propisi koji tretiraju štetne informacije ograničeni su na govor mržnje, zaštitu maloljetnika, pretpostavku nevinosti i klevetu. Međutim, pokrenuto je nekoliko značajnih građanskih inicijativa koje su podržali inostrani donatori čiji je cilj upravo suzbijanje dezinformacija. Među njima su Raskrinkavanje.me, projekat regionalne inicijative KRIK, koju lokalno sprovodi Centar za demokratsku tranziciju (CDT), i Digitalni forenzički centar, projekat Atlantskog saveza Crne Gore. Ove platforme podstiču učešće javnosti u prepoznavanju, prijavljivanju i razotkrivanju medijskih dezinformacija. Od avgusta 2020. godine, Raskrinkavanje.me, zajedno sa Agencijom France-Presse (AFP), postao je dio nezavisnog programa provjere činjenica u Crnoj Gori koji je pokrenula društvena platforma Facebook.

4. Pluralizam u online okruženju: procjena rizika

JS chart by amCharts

Područje Osnovne zaštite u online okruženju ima indikator rizika od 48%, što nije značajno drugačiji rezultat u odnosu na tradicionalne medije. Zakon o medijima usvojen u avgustu 2020. tretira jednako sve medije kada je u pitanju sloboda izražavanja. I prava i ograničenja postavljena su u skladu s međunarodnim standardima, ali kada je riječ o garancijama i mehanizmima zaštite, oni se u praksi pokazuju nedostatnima. Parlamentarni izbori održani u avgustu 2020. pokazali su da je online sfera i dalje plodno tlo za govor mržnje i lažne vijesti. Nekoliko novinara je uhapšeno zbog kreiranja i prenošenja lažnih vijesti ^[25], a hapšeni su i građani koji su penosili takve informacije na svojim profilima na društvenim mrežama. Hapšenja su vršena pod optužbom za uznemiravanje javnosti, ali i ugrožavanja ugleda države ili nacionalne bezbjednosti. U jednom takvom slučaju, u maju 2020. godine, jedan građanin je osuđen na dva mjeseca zatvora zbog postavljanja satirične verzije crnogorske himne na svoj Facebook profil ^[26]. Nakon proglašenja pandemije COVID-19 u martu 2020. godine, državni organi su počeli na službenim stranicama da objavljuju podatke o osobama u samoizolaciji, što je izazvalo javno negodovanje zbog stigmatizacije pojedinaca i ugrožavanja njihove privatnosti. Ova radnja je kasnije osuđena kao neustavna. Organizacije civilnog sektora su oštro kritikovale vlast zbog nesposobnosti da se bori protiv širenja netačnih i lažnih informacija. Iako je najavljen 2019. godine, još uvijek ne postoji zakon koji sadrži izričita pravila o zaštiti novinara i njihovih podataka od ilegalnog policijskog nadzora koji bi u domaće zakonodavstvo transponovao odredbe Opšte uredbe Evropske unije o zaštiti podataka o ličnosti (General Regulation on Personal Data Protection – GDPR).

Prema službenim statistikama, 2020. godine 80,3% domaćinstava imalo je pristup internetu, dok je njegova prosječna brzina bila prilično loša - 25,07 Mb/s. Nema dokaza da su država ili internet provajderi proizvoljno filtrirali, blokirali ili uklanjali medijski sadržaj.

Oblast tržišnog pluralizma u digitalnom okruženju je na nivou rizika od 60%. Krajnji stvarni vlasnici digitalnih medija nijesu lako dostupni. Novi Zakon o medijima (avgust 2020.) obavezao je sve osnivače medija, uključujući digitalne medije, da omoguće “jednostavan, neposredan i stalan” pristup podacima o pravnim i fizičkim licima koja direktno ili indirektno imaju više od 5% udjela u osnivačkom kapitalu medija. Do februara 2021. godine, kada je ovaj izvještaj pisan, to nije sprovedeno u praksi. Vođenje registra internet medija (internet publikacija) je stavljeno u nadležnost Ministarstva za javnu upravu, digitalno društvo i medije, koje je osnovano tek u decembru 2020. godine, nakon parlamentarnih izbora održanih 30. avgusta. Postojeća regulativa pokazala se neefikasnom u slučajevima tužbi za klevetu protiv informativnog portala registrovanog sa crnogorskim domenom (udar.me) koji je pokrenut tokom predizborne kampanje s očitom namjerom da vodi klevetničku kampanju protiv jedne političke opcije na izborima. Ovaj medij nije imao impresum i ugašen je odmah nakon izbora. Tadašnje Ministarstvo kulture zaduženo za medije je izjavilo da oni nemaju „pravni ili institucionalni kapacitet za otkrivanje osnivača medija“.

Što se tiče pristupa vijestima, polovina crnogorske internet publike direktno pristupa sadržaju (Izvor: Similarweb), iako je kod lokalnih informativnih portala taj procenat veći - 69%. Ne postoje precizni tržišni podaci o prihodima ili posjećenosti online medija. Procjenjuje se da na tržište internet medija otpada tek oko 10% oglašivačkog tržišta u zemlji, a što je njihov dominantan izvor prihoda. Nijedan od lokalnih internet medija nema pretplatu. Alternativni izvori prihoda u Crnoj Gori su vrlo ograničeni. Pojedini internet mediji se oslanjaju na razvojne fondove iz pretpripravnih instrumenata EU i druge šeme podrške koje dolaze od međunarodnih razvojnih agencija ili ambasada. Neki od najuticajnijih internet medija djeluju u okviru većih medijskih kompanija, budući da se zakonska regulativa o vlasničkoj koncentraciji ne odnosi na internetske informativne portale. Nadzorni kapaciteti nadležnog ministarstva ne pokrivaju tržišne uslove. Zakon o zaštiti konkurencije usvojen je 2018. godine, u skladu sa evropskim standardima, ali kapaciteti Agencije za zaštitu konkurencije nijesu još u potpunosti razvijeni.

Četiri prvorangirane internet stranice u zemlji (Alexa.com) su Facebook, Google, Twitter i Instagram, ali crnogorska poreska uprava nema podatke o njihovim prihodima prikupljenim od oglašavanja na teritoriji Crne Gore. Takođe, ne postoji bilo koji oblik oporezivanja digitalnih usluga u Crnoj Gori.

Oblast Politička nezavisnosti u digitalnom okruženju ima nivo rizika od 90%. Politička preferencija je često vidljiva u sadržaju internet medija, a neki od vodećih su politički kontrolisani. Oni koji se smatraju prorežimskim medijima, a vlasništvo su biznismena bliskih do skora vladajućoj stranci (Demokratska partija socijalista, koju predvodi Milo Đukanović), ne objavljuju vijesti o korupciji i zločinima vezanim za vlast, kao ni oštre kritike opozicije. S druge strane, internet portali In4S i Borba, koji ne objavljuju ni osnovne podatke o vlasnicima pa ni imena ljudi koji ga uređuju, pod direktnim su utjecajem političkih partija koje se smatraju prosrpskim i proruskim. (Na parlamentarnim izborima održanim krajem avgusta 2020. prosrpske stranke postale su dio parlamentarne većine.)

Što se tiče izbora, ne postoji odgovarajuća nacionalna regulativa koja bi se bavila transparentnošću političkog oglašavanja na internet platformama. Političke stranke dužne su da izvjeste samo o ukupnom iznosu potrošenom na „oglašavanje na internetu“, bez pružanja dodatnih informacija. U avgustu 2020. godine Facebook je uveo pravilo da sve političke reklame u Crnoj Gori moraju proći autorizaciju oglašivača i sadržati podatke o tome ko je platio oglas. Početkom avgusta 2020, analiza političkih reklama koju je uradila NVO Mreža za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) pokazala je da neke stranke zaobilaze ta pravila koristeći neslužbene stranice za plasiranje kampanja ili registrujući se pod lažnim kategorijama. Sredinom 2020. godine, lokalni Centar za monitoring i istraživanje (CeMI), u pilot studiji pod nazivom “Preoblikovanje izborne kampanje korištenjem društvenih medija u Crnoj Gori“, sprovedenoj u saradnji sa Međunarodnom fondacijom za izborne sisteme (IFES) i Facebook-om, ukazao je na postojanje štetnih praksi u internet sferi koje bi mogli uticati na ponašanje birača. Istraživanjem su identifikovane brojne lažne stranice, grupe i profili na društvenim mrežama koji dijele politički motivisan sadržaj, a koji je u mnogim

slučajevima sadržao neprimjeren, klevetnički sadržaj i govor mržnje. Često je to činjeno u koordinaciji sa određenim medijima, političkim strankama i političarima.

U oblasti Društvena uključenost u digitalnom okruženju zabilježen je nivo rizika od 53%. Ova ocjena odražava nekoliko problema. Prvo, digitalna pismenost je niska u Crnoj Gori. 52% stanovništva posjeduje osnovne digitalne vještine (Centar za stručno obrazovanje, 2019.), što je ispod prosjeka EU od 56% (Eurostat, 2019.), dok 21% stanovništva ima nizak nivo digitalnih vještina (Monstat, 2019). Drugo, borba protiv dezinformacija u Crnoj Gori je vrlo ograničena, nekoordinisana i, prema tome, u velikoj mjeri neefikasna. Izbijanje pandemije COVID-19 izazvalo je širenje lažnih informacija i dezinformacija, posebno u digitalnom okruženju, što je u konačnici dovelo i do hapšenja zbog širenja panike ^[27]. Situacija sa širenjem dezinformacija je dodatno pogoršana tokom parlamentarnih izbora u avgustu 2020. godine, koji su u fokusu imali ulogu Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori. Predizborne kampanje su mahom bile okaljane dezinformacijama i atmosferom koja je otvorila prostor za etnički i vjerski govor mržnje ^[28]. Uz podršku međunarodnih donator pokrenuto je nekoliko civilnih inicijativa s ciljem suzbijanja dezinformacija. Takve su Raskrinkavanje.me, projekat regionalne inicijative KRIK, članice Projekta za prijavljivanje organizovanog kriminala i korupcije (OCCRP), koji lokalno sprovodi Centar za demokratsku tranziciju (CDT), i Digitalni forenzički centar, projekat Atlantskog saveza Crne Gore. Ove platforme podstiču učešće javnosti u prepoznavanju, prijavljivanju i razotkrivanju dezinformacija koje objavljuju mediji. Treća stvar koja formira procjenu rizika po društvenu uključenost u digitalnoj sferi tiče se govora mržnje. Ova pojava usmjerena bilo prema etničkim i vjerskim manjinama, osobama s invaliditetom ili ženama na društvenim mrežama je uobičajena u Crnoj Gori. Vlada je najavila da će problem dezinformacija i govora mržnje tretirati prvenstveno jačanjem mehanizama samoregulacije. Tako je novi Zakon o medijima koji je usvojen u avgustu 2020. Godine predvidio finansiranje mehanizama samoregulacije iz državnog budžeta.

5. Zaključci

Postojeći pravni okvir pogodan je za razvoj medijskog pluralizma, ali više u kvantitativnom nego u kvalitativnom smislu. Proces osnivanja medija, posebno na internetu izuzetno je liberalan. Postojeći regulatorni i samoregulatorni mehanizmi, međutim, ne doprinose podizanju profesionalnih i etičkih standarda. Zato autori predlažu:

- Razvijanje medijske strategije kroz inkluzivnu raspravu, nakon čega bi uslijedile izmjene medijskog zakonodavstva, koje bi prepoznalo i medije zajednice;
- Poboljšanje nastavnih planova i programa formalnog i neformalnog obrazovanja novinara i drugih medijskih profesionalaca.

Postojeća zakonska rješenja omogućavaju političkoj moći da kontroliše javne medijske servise na nacionalnom i lokalnom nivou. Pozicija zavisnosti je dodatno ojačana njihovim direktnim finansiranjem iz državnog, odnosno lokalnih budžeta. Zato, autori predlažu:

- Novim zakonskim rješenjima treba spriječiti svaki uticaj političkih vlasti na izbor menadžera i uredničkih timova u javnim medijskim servisima;
- Novim zakonskim rješenjima omogućiti barem djelimično direktno finansiranje javnih medijskih servisa od strane samih građana, što bi ojačalo direktnu vezu između ovih medija i građana.

Osnivanje državnog Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija je značajna inovacija koja tek treba da dokaže svoju vrijednost. Da bi bile izbjegnute zloupotrebe, autori predlažu:

- Uspostavljanje efikasne kontrole dodjele novca iz ovog fonda i mjerenje efekata uloženi sredstava;
- Novcem iz Fonda podsticati osnivanje i održivost medija zajednica, posebno onih namijenjenih ranjivim i marginalizovanim društvenim grupama;
- Proširivanje ograničenja kod horizontalne i unakrsne koncentracije vlasništva na digitalne medije. Preporučljivo bi bilo uspostaviti jedinstveni registar vlasništva za sve medije i jedinstveno regulatorno tijelo koje bi nadgledalo poštovanje pravila vlasničke koncentracije.

Napori na stvaranju i sprovođenju pravila za digitalne informativne medije kojima bi bio ograničen politički uticaj na njih su sporadični, nedovoljni i neefikasni. Autori zato predlažu:

Uvođenje jasnog seta pravila i ograničenja u Pravilnik o izbornom oglašavanju zarad transparentnog praćenje kampanja na društvenim mrežama.

6. Napomene

- [1] Nakon parlamentarnih izbora održanih 30. avgusta 2020. godine, poslije tri decenije formirana je prva vlada bez Demokratske partije socijalista, stranke nastale iz Saveza komunista Crne Gore. Jedan od razloga gubitka izbora je sukob sa uticajnom Srpskom pravoslavnom crkvom u Crnoj Gori, što je dodatno mobilisalo nezadovoljne građane. Sukob je eskalirao nakon usvajanja kontroverznog Zakona o slobodi vjeroispovijesti. Nova vlada, koja je nastavila proevropsku spoljnopolitičku orijentaciju prethodnih vlada, ima minimalnu većinu u parlamentu. Pored toga, prvi put u istoriji Crna Gora prolazi kroz kohabitaciju između nove vlade i lidera opozicije DPS-a, Mila Đukanovića, koji je predsjednik države.
- [2] Za više informacija pogledajte: Vanja Čalović Marković, Mreža za afirmaciju NVO sektora, Pristup informacijama u oblastima od posebnog rizika – Tajnama skrivaju korupciju (2020), dostupno na: <http://www.mans.co.me/en/wp-content/uploads/2020/12/CORRUPTION-MASKED-BY-SECRETS.pdf> i Vanja Čalović Marković, Mreža za afirmaciju NVO sektora, Sprovođenje zakona o slobodnom pristupu informacijama u Crnoj Gori – Poreska tajna, Studije slučajeva (2020), dostupno na: <http://www.mans.co.me/en/wp-content/uploads/2020/11/Tax-secret-case-studies-ENG.pdf>
- [3] Otežavajuća okolnost za slobodan rad medija i novinara je nedostatak efikasnih regulatornih i samoregulatornih mehanizama za sprječavanje ozbiljnijeg uticaja političkih i komercijalnih interesa na uređivačku politiku.
- [4] Zaštita slobode izražavanja je prepoznata i uređena Ustavom Crne Gore, <http://www.skupstina.me/images/documents/constitution-of-montenegro.pdf>, Krivičnim zakonikom iz 2003 sa izmjenama iz 2018, https://www.legislationline.org/download/id/8406/file/Montenegro_CC_am2018_en.pdf i Zakonom o medijima iz 2020, <https://me.propisi.net/zakon-o-medijima/>
- [5] Zakon o slobodnom pristupu informacijama iz 2005, https://www.legislationline.org/download/id/3953/file/Montenegro_Law on Free Access to Information_2005_EN.pdf
- [6] Kancelarija Ombudsmana nije primila nijednu žalbu vezanu za slobodu izražavanja u 2018. i 2019. godini. Medijski savjet za samoregulaciju, kao jedino kolektivno samoregulatorno tijelo, obustavilo je rad sredinom 2018. zbog nedostatka novca. Pored toga, građanske parnice imaju tendenciju da budu spore - prosječno vrijeme od podnošenja tužbe do okončanja postupka iznosi dvije do tri godine, pa su često ovi procesi neefikasni. Iz ovih razloga, ali i zbog veoma polarizovanih uređivačkih politika, loše ekonomske situacije u medijima i čestih kršenja novinarske etike, Crna Gora ima vrlo nizak rejting u indeksima medijskih sloboda koje objavljuju međunarodne organizacije kao što su Reporteri bez granica i Freedom house.
- [7] Zakon o medijima, Službeni list Crne Gore 082/20, <https://aemcg.org/wpcontent/uploads/2011/08/Zakon-o-medijima-1.pdf>
- [8] Zakon o medijima (82/2020), supra; Zakon o elektronskim medijima iz 2016, <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2017/12/Zakon-o-elektronskim-medijima-1.pdf>
- [9] U audiovizuelnom sektoru tržišni udio prva četiri rangirana medija iznosi 73 % (RTCG 56%, TV Vijesti 8%, Nova M 5% i Prva TV 4%), dok je procijenjena koncentracija publike 48 % (TV Vijesti 14%, RTCG1 12%, Pink M 12%, TV Prva 10%).
- [10] Law on protection of competition (2018). [http://www.azzk.me/1/doc/Engleska verzija/zakon-eng/New Law on Protection of Competition.pdf](http://www.azzk.me/1/doc/Engleska%20verzija/zakon-eng/New%20Law%20on%20Protection%20of%20Competition.pdf)
- [11] Srđan Janković, Radio Slobodna Evropa (2020), Ovlašivači se povlače, crnogorski mediji pred recesijom. Link: <https://www.slobodnaevropa.org/a/mediji-crna-gora-pandemija-korona-virus-kriza/30568307.html>

- [12] Procenat se odnosi na ukupne prihode medijskih kompanija kako su navedeni u njihovim godišnjim finansijskim izvještajima objavljenim putem sistema elektronske registracije Uprave prihoda i carina Crne Gore - <https://eprijava.tax.gov.me/TaxisPorta>
- [13] Etički kodeks novinara propisuje da „novinar ne smije da se bavi oglašavanjem i propagandnim poslom“, ali analize civilnog sektora pokazuju da su skriveno oglašavanje ili reklame prisutni u tradicionalnim informativnim medijima.
- [14] Centar za građansko obrazovanje, koji je analizirao medijsko izvještavanje tokom predizborne kampanje za parlamentarne i lokalne izbore u nekoliko opština održane krajem avgusta 2020. godine, je ocijenio da "gotovo nijedan medij nije neutralno i objektivno izvještavao o svim izbornim listama."
- [15] Agencija za zaštitu konkurencije nije uradila izvještaj za 2019. godinu i nije ga dostavila Vladi i Skupštini na uvid u zakonskom roku, tj. do kraja juna 2020. godine, tako da nije poznato da li je i kako država pomagala medijima u 2019. godini.
- [16] Vidjeti: <https://zakoni.skupstina.me/25saziv/index.php/en/ustav-crne-gore>
- [17] Uz Albance, Romi su jedina manjina čiji se jezik značajno razlikuje od jezika većine stanovništva.
- [18] <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-medijima.html>
- [19] Prema izvještaju "Jezici manjinskih naroda u javnoj upravi - između zakona i prakse" (2019) koji je pripremila Inicijativa mladih za ljudska prava. Dostupno na: <https://www.yihr.me/wp-content/uploads/2021/01/YIHR-Izvjestaj-Jezici-manjinskih-naroda-u-javnoj-upravi-2019.pdf>
- [20] Agencija za elektronske medije, Informacija o dostupnosti programa crnogorskih emitera licima sa oštećenjem sluha i vida (2018). Dostupno na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2018/11/Informacija-o-pristupačnosti-programa-osobama-sa-invaliditetom-16.11.2018.pdf>
- [21] Zakon o elektronskim medijima (Službeni list Crne Gore br. 046/10 od 6. avgusta 2010, 040/11 od 8. avgusta 2011, 053/11 od 11. novembra 2011, 006/13 od 31. januara 2013, 055/16 od 17. avgusta 2016). Dostupan na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/11/Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf>
- [22] Agencija za elektronske medije, Analiza vidljivosti žena i muškaraca u informativnim emisijama nacionalnih emitera u Crnoj Gori (2019). Dostupno na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2019/03/Analiza-vidljivosti-žena-i-muškaraca-u-informativnim-emisijama-nacionalnih-emitera.pdf>
- [23] <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2019/03/Analiza-vidljivosti-žena-i-muškaraca-u-informativnim-emisijama-nacionalnih-emitera.pdf>
- [24] Zakon o medijima, "Službeni list Crne Gore", br. 082/20 od 06.08.2020, dostupno na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/08/Zakon-o-medijima-1.pdf>
- [25] Izvor: <https://balkaninsight.com/2020/01/13/montenegro-detainst-journalists-for-causing-panic/>
- [26] Izvor: <https://balkaninsight.com/2020/05/06/montenegro-activists-criticise-arrest-for-mocking-anthem/>
- [27] Izvor: <https://balkaninsight.com/2020/03/26/concern-for-rights-in-montenegro-amid-covid-19-fight/>
- [28] Izvor: <https://balkaninsight.com/2020/03/26/concern-for-rights-in-montenegro-amid-covid-19-fight/>

7. Reference

- Agencija za elektronske medije. (2018). Informacija o pristupačnosti programa crnogorskih emitera osobama sa oštećenjem sluha i vida. Link: [Informacija-o-pristupačnosti-programa-osobama-sainvaliditetom-16.11.2018_1608399449.pdf](#).
- Agencija za elektronske medije. (2019). Analiza vidljivosti žena i muškaraca u centralnim informativnim programima nacionalnih televizija. Link: [aemcg.org/wp-content/uploads/2019/03/Analiza-vidljivosti-%C5%BEena-i-mu%C5%A1karaca-uinformativnim-emisijama-nacionalnih-emitera.pdf](#).
- Agencija za sprječavanje korupcije Crne Gore. (2020). Godišnji izvještaj za 2019. godinu. Link: [www.antikorupcija.me/media/documents/Izvjestaj_ASK_2019.pdf](#).
- Agencija za sprječavanje korupcije Crne Gore. (2019). Godišnji izvještaj za 2018. godinu. Link: [www.azzk.me/jml/images/docs/IZVJESTAJ_O_RADU_ZA_2018_GODINU_FINAL_sa_potpisom14062019.pdf](#).
- Akcija za ljudska prava/Human Rights Action. (2020). Portal IN4S po prijavi HRA uklonio nezakonite komentare ispod teksta o emisiji novinarka Duške Pejović. Link: [www.hrraction.org/2020/09/18/portalin4s-po-prijavi-hra-uklonio-nezakonite-komentare-ispod-teksta-o-emisiji-novinarke-duske-pejovic/](#).
- BIRN. (2020). Montenegro Jail Sentence for Investigative Journalist Condemned as 'Kafkaesque'. Balkaninsight.com. Link: [balkaninsight.com/2020/10/08/montenegro-criticised-over-jail-sentence-for-investigative-journalist/](#).
- BIRN. (2020, August 6). Facebook Tightens Rules on Political Ads in Montenegro. Balkaninsight.com. Link: [balkaninsight.com/2020/08/06/facebook-tightens-rules-on-verifying-political-ads-inmontenegro/](#).
- Ćalović Marković, V. (2020). Pristup informacijama u oblastima od posebnog rizika – Tajnama skrivaju korupciju. Mreža za afirmaciju NVO sektora. Link: [http://www.mans.co.me/en/wp-content/uploads/2020/12/CORRUPTION-MASKED-BY-SECRETS.pdf](#)
- Ćalović Marković, V. (2020). Poreska tajna. Mreža za afirmaciju NVO sektora. Link: [http://www.mans.co.me/en/wp-content/uploads/2020/11/Tax-secret-case-studies-ENG.pdf](#)
- Camović Veličković, M., Laković-Konatar, B. (2019). Indikatori nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti novinara 2019. Link: [safejournalists.net/wp-content/uploads/2020/10/MNE-ENG-2019-2.pdf](#).
- Camović Veličković, M., Laković-Konatar, B. (2019). Monitoringom do slobodnih medija. Link: [www.sindikattedija.me/en/images/eng-v2.pdf](#).
- CdM. (2019). Novi Zakon će biti usklađen sa Opštom uredbom o zaštiti ličnih podataka GDPR. Link: [www.paragraf.me/dnevne-vijesti/21112019/21112019-vijest4.html](#).
- CeMI (2020). Preoblikovanje izborne kampanje korištenjem društvenih medija u Crnoj Gori. Link: [https://cemi.org.me/en/product/httpcemi-org-mewp-contentuploads202011analytical-paper-preoblikovanjeizborne-kampanje-koristenjem-drustvenih-medija-u-crnoj-gori-pdf/](#).
- Centar za građansko obrazovanje. (2019). Savjest sedme sile. Link: [http://media.cgocce.org/2019/02/Savjest-sedme-sile.pdf](#).
- Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (2020). Dosije Vei Seng Pua (1): Visokorangirani član trijade „14K“ vraćao dugove crnogorskih firmi. Link: [www.cin-cg.me/dosije-vei-seng-pua-biznis-pripadnika-triade-14k-u-crnoj-gori/](#).
- Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO). (2019). Citizens' knowledge on whistleblowers and motivation behind reporting corruption Montenegro 2019. Link: [www.crnvo.me/node/25904](#).
- Dan. (2019). Slobo Pajović izabran na partijsku funkciju. Available at: [www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Drustvo&clanak=724052&datum=2019-12-04](#).
- EU Enlargement Package. (2019). Freedom of expression – Information society and media (2020). Link: [ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/freedom_of_expression_2019.pdf](#).
- Evropska komisija. (2020). 2020 Communication on EU enlargement policy. Link: [ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20201006-communication-on-eu-enlargementpolicy_en.pdf](#).
- Evropska komisija. (2020). Montenegro 2020 Report. Link: [ec.europa.eu/neighbourhood-](#)

enlargement/sites/near/files/montenegro_report_2020.pdf.

Freedom house. (2020). Nations in transit 2020 – Montenegro. Link:

freedomhouse.org/country/montenegro/nations-transit/2020.

Inicijativa mladih za ljudska prava. (2019). Jezici manjinskih naroda u javnoj upravi – između zakona i prakse. Link: [YIHR-Izvjestaj-Jezici-manjinskih-naroda-u-javnoj-upravi-2019_1608378252.pdf](https://yihhr.org/izvjestaj-jezici-manjinskih-naroda-u-javnoj-upravi-2019_1608378252.pdf).

Institut za medije Crne Gore. (2019). Medijska i informaciona pismenost u obrazovnom sistemu crne gore.

Link: [plusmontenegro_medijska-i-informaciona-pismenost-u-obrazovnom-sistemu-crnegore_1607168446.pdf](https://plusmontenegro.org/medijska-i-informaciona-pismenost-u-obrazovnom-sistemu-crnegore_1607168446.pdf).

Investitor.me. (2019). Koliko Google i Facebook zarađuju u Crnoj Gori. Link: investitor.me/2019/05/30/koliko-google-i-facebook-zaraduju-u-cg-poreska-uprava-se-priprema-za-uvodjenjedigitalnog-poreza/.

Jelušić, B. CEDEM (2019). Priručnik za razvoj medijske pismenosti i sprovođenje nastave. Link: [Cedem -Prirucnik za razvoj medijske pismenosti i sprovođenje nastave \(1\)_1607169106.pdf](https://cedem.org/prirucnik-za-razvoj-medijske-pismenosti-i-sprovođenje-nastave-(1)_1607169106.pdf).

Kajošević, S. (2020, January 13). Montenegro detains journalists for causing panic. [Balkaninsight.com](https://balkaninsight.com/2020/01/13/montenegro-detainst-journalists-for-causing-panic/). Link: <https://balkaninsight.com/2020/01/13/montenegro-detainst-journalists-for-causing-panic/>.

Kajošević, S. (2020, January 14). Montenegro complains on fake news campaign. [Balkaninsight.com](https://balkaninsight.com/2020/01/14/montenegro-complains-on-fake-news-campaign/). Link: <https://balkaninsight.com/2020/01/14/montenegro-complains-on-fake-news-campaign/>.

Kajošević, S. (2020, March 26). Concern for rights in Montenegro amid COVID-19 fight. [Balkaninsight.com](https://balkaninsight.com/2020/03/26/concern-for-rights-in-montenegro-amid-covid-19-fight/). Link: <https://balkaninsight.com/2020/03/26/concern-for-rights-in-montenegro-amid-covid-19-fight/>.

Kajošević, S. (2020, May 6). Montenegro activists criticise arrest for mocking anthem. [Balkaninsight.com](https://balkaninsight.com/2020/05/06/montenegro-activists-criticise-arrest-for-mocking-anthem/). Link: <https://balkaninsight.com/2020/05/06/montenegro-activists-criticise-arrest-for-mocking-anthem/>.

Kantar Srbija - TMG Insights & Stars Up Crna Gora. (2020). Istraživanje snage brenda RTCG. Link: www.rtcg.me/upload/media/2020/12/8/1118300/Ispitivanje%20A0javnog%20A0mnjenja%20RTCG%202020.pdf.

Komisija za praćenje istraga o napadima na novinare. (2019). Izveštaji za 2019. Link:

www.gov.me/biblioteka/izvjestaji?query=izvjestaj+o+radu+komisije+za+pracenje&sortDirection=desc&alphabet=lat.

Koprivica, D. Kovačević, M i Velimirović, T. (2020). Mreža dezinformacija i neadekvatna reakcija države.

Link: en.cdtmn.org/wp-content/uploads/2020/05/Mre%C5%BEa-dezinformacija-i-neadekvatna-reakcijadr%C5%BEave_WEB_ENG-1.pdf.

Krivokapić-Martinović, N. (2020). Onlajn nasilje nad novinarkama i efekat zebnje. Link:

www.mminstitute.org/20200618.html.

Media centar. (2020). Izbori 2020: Analiza izvještavanja najvećih javnih i privatnih emitera sa nacionalnom frekvencijom. Link: issuu.com/mediacentar/docs/izbori_2020_-_analiza_izvje_tavanja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (2019), Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u 2019. godini. Link: [Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u 2019. godini_1608378122.pdf](https://www.rtcg.me/upload/media/2019/12/1118300/Izvještaj_o_razvoju_i_zaštiti_prava_manjinskih_naroda_i_drugih_manjinskih_nacionalnih_zajednica_u_2019_godini_1608378122.pdf).

Odbor za međunarodna istraživanja i razmjenu – (IREX). (2019). Media Sustainability Index 2019

Montenegro. Link: www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2019-montenegro.pdf.

Portal RTCG. (2019). Vrhovni sud: Kadija nezakonito smijenjena. Link:

www.rtcg.me/vijesti/drustvo/263491/vrhovni-sud-kadija-nezakonito-smijenjena.html.

Portal RTCG. (2020). Znakovni jezik "čeka" već godinu. Link: www.rtcg.me/vijesti/drustvo/293645/znakovni-jezik-ceka-vec-godinu.html.

Reporteri bez granica. 2020. World Press Freedom Index. Link: rsf.org/en/montenegro.

Savjet Evrope. (2019). The Third Opinion on Montenegro of the Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Link: rm.coe.int/3rd-opmontenegro-en/168096d737.

Sindikata medija Crne Gore. (2020). Napadi na novinare. Available at: safejournalists.net/me/1484-2/.

Sindikata medija Crne Gore (2020). Novi mediji – stari problem. 2020. Link: www.sindikatomedija.me/index.php/aktivnosti/722-epidemija-i-digitalni-mediji.

Srđan Janković, Radio Free Europe. (2020). Oglašivači se povlače, crnogorski mediji pred recesijom. Link: www.slobodnaevropa.org/a/mediji-crna-gora-pandemija-korona-virus-kriza/30568307.html.

Vijesti online. (2020). Rutović: Ministarstvo kulture nema kapacitete za otkrivanje osnivača portala Udar. Link: www.vijesti.me/vijesti/drustvo/468307/ministarstvo-kulture-nemamo-kapacitete-za-otkrivanjeosnivaca-portala-udar.

Vuković, D. i Uljarević, D. (2020). Mediji u CG između zagrljaja vlasti i borbe za slobodu. Link: <http://media.cgo-cce.org/2020/04/Mediji-u-CG-izmedju-zagrljaja-vlasti-i-borbe-za-slobodu-web.pdf>

Zakon o medijima.(2020 [2002]). Službeni list Crne Gore br. 82/2020. Link: <https://me.propisi.net/zakon-o-medijima/>.

Zakon o elektronskim medijima. (2016). Službeni list Crne Gore br. 046/10, 040/11, 053/11, 3006/13, 055/16. Link: [Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf](http://www.aemcg.org/Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf) (aemcg.org)

Zakon o nacionalnom javnom emiteru radio i televizija Crne Gore (2020 [2008]). Službeni list Crne Gore br. 080/20. Link: [http://www.rtcg.me/upload/media/2020/11/2/1112952/Zakon%20o%20nacionalnom%20javnom%20emiteru%20Radio%20i%20televizija%20Crne%20Gore%20\(1\)-converted.pdf](http://www.rtcg.me/upload/media/2020/11/2/1112952/Zakon%20o%20nacionalnom%20javnom%20emiteru%20Radio%20i%20televizija%20Crne%20Gore%20(1)-converted.pdf)

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore. (2020). Izvještaj o radu za 2019. godinu. Link: www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-radu-za-2019.pdf.

Posebna zahvalnost na intervjuima:

Marijana Camović Veličković, predsjednica Sindikata medija Crne Gore

Božena Jelušić, profesorica medijske pismenosti

Milan Jovanović, analitičar Digitalnog forenzičkog centra

Milica Kovačević, predsjednica Centra za demokratsku tranziciju (CDT)

Dr Nataša Ružić, profesorica na Fakultetu političkih nauka

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore

Aneks I. Istraživački tim zemlje

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija	MPM2021 CT Lider
<i>Dragoljub</i>	<i>Vukovic</i>		<i>Independent Researcher</i>	X
<i>Daniela</i>	<i>Brkic</i>		<i>Independent Researcher</i>	

Aneks II. Grupa eksperata

Ovu grupu čine stručnjaci sa značajnim znanjem i priznatim iskustvom u oblasti medija. Uloga Grupe stručnjaka bila je da pregleda odgovore državnog tima u 16 varijabli od 200 koje čine MPM2021. Konsultovanje stavova priznatih stručnjaka imalo je za cilj da maksimizuje objektivnost odgovora datih na varijable čija bi se evaluacija mogla smatrati subjektivnom, a time se osigurala tačnost konačnih rezultata MPM-a. Međutim, važno je naglasiti da konačni izvještaj o zemlji ne mora nužno da odražava pojedinačne stavove stručnjaka koji su učestvovali. On predstavlja samo stavove državnog tima koji je prikupio podatke i koji je autor izvještaja.

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija
<i>Vuk</i>	<i>Vuković</i>	<i>docent, producent</i>	<i>Fakultet dramskih umjetnosti</i>
<i>Olivera</i>	<i>Nikolić</i>	<i>izvršna direktorica</i>	<i>Institut za medije Crne Gore</i>
<i>Goran</i>	<i>Đurović</i>	<i>izvršni direktor</i>	<i>Media centar</i>
<i>Damir</i>	<i>Nikočević</i>	<i>koordinator za razvoj</i>	<i>Centar za građansko obrazovanje</i>
<i>Marijana</i>	<i>Camović Veličković</i>	<i>predsjednica</i>	<i>Sindikata medija Crne Gore</i>
<i>Mihailo</i>	<i>Jovović</i>	<i>programski direktor</i>	<i>Dnevne novine Vijesti</i>

Izveštaj istraživačkog projekta
Izdanje 2021.2841
jul 2021

doi: 10.2870/892022
ISBN: 978-92-9466-055-8
QM-03-21-252-EN-N

Publications Office
of the European Union

